

ISSN: 2651-2742
2024- Cilt: 7 Sayı: 2
Sayfa: 291-316

Dergi Web Sitesi: <http://sita.cumhuriyet.edu.tr/tr/>

Gönderilme Tarihi: 12.12.2024

Kabul Tarihi: 26.12.2024

Araştırma Makalesi (Research Article)

DIYARBAKIR İLİNİN KÜLTÜREL MİRASLARININ TURİZM POTANSİYELİ VE YEREL HALKIN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A Study on the Tourism Potential of Diyarbakır's Cultural Heritage and the Perspectives of the Local Community

Özge ÖZDEMİR*

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Emre HASTAOĞLU

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,
Turizm Fakültesi

ÖZ

Diyarbakır, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan, tarihi ve kültürel zenginlikleriyle öne çıkan bir şehirdir. Binlerce yıllık bir geçmişe sahip olan bu kadim şehir, çeşitli medeniyetlerin izlerini taşıyan çok sayıda kültürel mirasa ev sahipliği yapmaktadır. Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri gibi United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) Dünya Mirası Listesi'nde yer alan yapılar, şehrin kültürel ve tarihi önemini vurgulamaktadır. Araştırmada, Diyarbakır ilindeki kültürel mirasların turizm potansiyeli ve yerel halkın bu konudaki görüşleri incelenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılarak yerel halk ile yapılan görüşmeler ve bu görüşmelerden elde edilen verilerin kelime bulutu analizi yöntemiyle değerlendirilmesi, çalışmanın temel dayanağını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Diyarbakır'ın kültürel miraslarının turizme katkıları, yerel halkın bu konudaki algıları ve turizmin sürdürülebilirliği konularında kapsamlı bir analiz yapılmıştır. Analiz sonucunda yerel halkın büyük bir kısmı, kültürel mirasın hem ekonomik hem de sosyal faydalar sağladığını ifade etmektedir.

*Sorumlu Yazar: ozge.zz148@gmail.com

Önerilen Atıf: Özdemir, Ö. ve Hastaoğlu, E. (2024). Diyarbakır İlinin Kültürel Miraslarının Turizm Potansiyeli ve Yerel Halkın Görüşleri Üzerine Bir Araştırma, Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi, 7(2), 291-316.

Turizmin ekonomik açıdan olumlu etkileri olduğu belirtilirken, yerel halkın yaşam standartlarını yükseltecek yatırımların yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda, turizm faaliyetlerinin tarihî dokuyu koruyarak sürdürülmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Katılımcılar, kültürel mirasın tanıtımı ve korunması konusunda daha fazla çalışmanın yapılmasını ve bu konuda yerel yönetimlerin desteğinin artırılmasını önererek, sürdürülebilir bir turizm yaklaşımının önemine dikkat çekmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Diyarbakır, Kültür, Miras.

ABSTRACT

Diyarbakır is a city located in Turkey's Southeastern Anatolia Region, distinguished by its historical and cultural richness. This ancient city, with a history spanning thousands of years, is home to numerous cultural heritage sites that bear the traces of various civilizations. Structures such as the Diyarbakır City Walls and the Hevsel Gardens, which are included on the United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (UNESCO) World Heritage List, underscore the city's cultural and historical significance.

This study examines the tourism potential of Diyarbakır's cultural heritage and the perspectives of the local community on this topic. The research is primarily based on interviews conducted with the local residents using semi-structured interview questions, and the data obtained from these interviews were analyzed through a word cloud analysis. Within this scope, a comprehensive analysis was conducted on the contributions of Diyarbakır's cultural heritage to tourism, the perceptions of the local community on this issue, and the sustainability of tourism. The analysis shows that the majority of the local community expresses that cultural heritage provides both economic and social benefits. While the positive economic impacts of tourism are highlighted, the need for investments to improve the local community's standard of living is also emphasized. Additionally, it was stressed that tourism activities should continue while preserving the historical fabric. Participants recommended that more efforts be made to promote and protect cultural heritage and called for increased support from local governments on this issue, highlighting the importance of a sustainable tourism approach.

Keywords: Tourism, Diyarbakır, Culture, Heritage

1. GİRİŞ

Diyarbakır, Anadolu ve Mezopotamya'nın kesişim noktasında yer almasıyla tarih boyunca farklı medeniyetlerin buluşma merkezi olmuştur. Şehir, antik çağlardan günümüze kadar birçok uygarlığın izlerini taşımaktadır. Özellikle Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri hem estetik hem de tarihî değerleri ile UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alarak bu kültürel zenginliği vurgulamaktadır (Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016). Kentin tarihî yapıları, mimarisi, geleneksel el sanatları ve mutfak kültürü, yerli ve yabancı ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Bu durum, Diyarbakır'ı kültür turizmi açısından önemli bir destinasyon hâline getirirken, aynı zamanda sürdürülebilir turizm ve kültürel miras yönetiminin önemini de gündeme getirmektedir (Gümüş, 2015).

Kültür turizmi, farklı kültürleri tanıma amacıyla yapılan seyahatleri kapsar ve yerel kimliğin korunmasına katkı sağlamaktadır (Arıncı, 2002). Diyarbakır'ın tarihî yapıları ve kültürel mirası, bu şehrin kültürel kimliğini oluşturan temel unsurlardan biri olmaktadır. Yerel halk için kimlik ve aidiyet duygusu yaratan bu miraslar, turistler için keşfedilmeyi bekleyen birer tarihî hazine niteliğinde olmaktadır. Diyarbakır, geçmişle bağ kuran bu kültürel değerleriyle tarihî kent imajını sürdürürken, aynı zamanda turizmden elde edilen gelirlerle bölgesel kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Ancak, turizm faaliyetleri artırdıkça bölgenin tarihî dokusunu korumak ve yerel halkın yaşam kalitesini sürdürülebilir bir biçimde iyileştirmek, kültürel miras yönetimi açısından öncelikli bir konu hâline gelmektedir. Bu araştırma, Diyarbakır'daki kültürel mirasların turizm potansiyelini ve yerel halkın bu konudaki düşüncelerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın bulguları, Diyarbakır'ın turizm potansiyelini ortaya koyarken, aynı zamanda yerel halkın kültürel mirasın korunması ve turizmin sürdürülebilirliği konusundaki görüşlerine ışık tutmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kültür Turizmi Kavramı

Kültür, toplumların biriktirdiği uygarlık mirasıdır ve coğrafya tarafından şekillendirilirken aynı zamanda onu etkilemektedir. İnsanların yaşadıkları doğal çevre, yapı malzemelerinden giyim tarzlarına kadar pek çok alanda kültürlerini etkilemektedir. Doğal çevrenin çeşitliliği kültüre yansır ve kültür hem çevreyi hem de toplumu etkilemektedir, bir uyum örneği sunmaktadır. Kültür, sadece yaşam tarzlarının bir mozaiği değil, aynı zamanda temel değerler ve inançları da içeren bir kavram olmaktadır (Emekli, 2006). Kültür turizmi, turistlerin farklı toplumların kültürlerini tanıma isteğiyle yaptıkları seyahatleri ifade etmektedir. Turistler, sadece kendi kültürleri dışındaki kültürlere değil, aynı zamanda eski medeniyetlerin izlerini görmek için de seyahat etmektedirler. Bu turizm türü, yerel kimliğin ve kültürel çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunmaktadır (Arıncı, 2002).

Kültür, kuşaktan kuşağa aktarılan bir gelenek olarak zaman içinde süreklilik göstermektedir. Günümüzde insanlar, kendi kültürleri dışındaki yerel kültürlere artan bir ilgi göstermektedirler. Kültürel turizmin geliştirilmesi, doğa koşullarına bağlı olmaksızın turizmi yıl boyunca sürdürülebilir hale getirerek ülke kültürünü tanıtmak ve korumak için önemli bir fırsat sunmaktadır (Ertaş ve Taş, 2017).

Kültürel Miras Kavramı

Kültürel Miras, tarih boyunca evrim geçirerek günümüze kadar farklılaşmaktadır. Koruma kavramı başlangıçta sadece önemli anıtsal yapılarla sınırlıyken, zamanla sivil yapıları, kentsel

ve kırsal alanları, hatta soyut kategorileri de kapsamına almaktadır (Korumaz, 2015). Kültürel miras veya kültür mirası, önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere sahip olduğuna inanılan eserlere genel bir isim olmaktadır. Somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, mirasını anıtlar, yapı toplulukları ve sitler olmak üzere üç sınıfa ayrılmaktadır (Demirer, 2015). Anıtlar: Mimari yapılar, heykeller, resimler, arkeolojik eserler gibi tarihi veya sanatsal veya bilimsel açıdan evrensel değere sahip eserler bu gruba dahil olmaktadır.

Yapı Toplulukları: Konumları nedeniyle tarihi veya sanatsal veya bilimsel açıdan evrensel değere sahip olan yapı toplulukları bu kategoride yer almaktadır.

Sitler: İnsan yapımı veya doğal olarak oluşmuş alanları içerir. Estetik, etnolojik veya antropolojik açıdan evrensel değere sahip sit alanları da bu gruba dahil olmaktadır.

Toplumların geçmişlerinden kalan tarihi ve kültürel miraslar, taşınır veya taşınmaz, somut veya soyut olabilen değerler içermektedir. Bu mirasa sahip çıkılması ve korunması, toplumların devamlılığı için hayati öneme sahip olmaktadır (Arıncı, 2002).

Diyarbakır'ın Tarihi ve Kültürel Önemi

Diyarbakır, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin önemli ve tarihi şehirlerinden biridir (Tuncer, 2002). İl, Dicle Nehri'ne kadar uzanan bir bazalt platosunun doğu kesiminde, etrafı dağlarla çevrili yatay bir yüzeyde, Karacadağ'dan Dicle Vadisi'ne kadar uzanır (Darkot, 1945; Arslan, 1999). Diyarbakır ilinin güneyinde Mardin Tepeleri, kuzeyinde Toros Dağları, batısında Karacadağ bulunur ve bu, bir geçiş bölgesindedir (Darkot, 1945; Beysanoğlu, 1996). Diyarbakır, Mardin'in güneyinde, Elâzığ ve Bingöl'ün kuzeyinde, Urfa, Adıyaman ve Malatya'nın batısında, Siirt ve Muş'un doğusundadır (Beysanoğlu, 1996). Kentin merkez ilçeleri dışında, Bismil, Çermik, Çınar, Çüngüş, Dicle, Eğil, Ergani, Hani, Hazro, Kocaköy, Kulp, Lice ve Silvan olmak üzere 13 ilçesi vardır (Göyünç, 1999). Diyarbakır, yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve az yağışlı olup karasal bir iklime sahiptir (Akbulut, 1998). Bitki örtüsü açısından zengin olmayan Diyarbakır ili, hayvancılığa uygun bir şekilde hububat ekimi ve bahçe tarımı için elverişlidir (Darkot, 1945).

Diyarbakır, tarih boyunca Anadolu ve Mezopotamya arasında önemli bir geçiş noktasıdır. Çayönü gibi arkeolojik buluntular, şehrin tarihinin Neolitik döneme kadar uzandığını göstermektedir (Bostancı, 1965). Şehir, fişkaya kayalığı üzerinde kurulmuştur ve birçok medeniyetin egemenliği altında kaldığı belirtilmektedir (Beyoğlu, 1998). Tarihsel süreç boyunca, Diyarbakır çeşitli kültürel ve etnik gruplara ev sahipliği yapmıştır, bunlar arasında Türk, Kürt, Arap, Ermeni, Süryani gibi gruplar vardır (Güney, 1991).

Diyarbakır, tarımsal ve ticari açıdan da önemli bir konuma sahiptir. Mezopotamya'nın geçmişten günümüze gelişmiş tarım ve ticaret faaliyetlerinin bir yansıması olarak, şehir ticaret yollarının önemli bir noktası olmaktadır (Arslan, 1999). Ticaret gelirleri, şehirdeki farklı yaşam biçimlerini etkilemektedir. Diyarbakır'ın mimarisi, tarihsel sosyal yapısının bir yansıması

olarak farklılık göstermektedir. Kültürel miras açısından, Diyarbakır birçok tarihi eseri bünyesinde barındırmaktadır. Bunlar arasında Diyarbakır Kalesi ve surları, köprüler, hanlar, camiler, kiliseler ve antik yerleşimler bulunmaktadır. Ayrıca, el sanatları, mutfak kültürü ve geleneksel festivaller gibi somut olmayan kültürel miras unsurları da önemlidir (Şengül, Çakır ve Çakır, 2015). Diyarbakır'ın kültürel zenginliği ve çeşitliliği, şehrin tarih boyunca bir kültür merkezi olmasını sağladığı belirtilmektedir. Günümüzde de bu zenginlik ve çeşitlilik devam etmektedir (Kubat, 2001).

Diyarbakır'daki Kültürel Miraslar

Diyarbakır, tarihin her döneminde büyük uygarlıkların kültürel ve ekonomik faaliyetlerinin merkezi olarak kabul edilmektedir (Diyarbakır Valiliği, 2016). Doğu-batı ve kuzey-güney ticaret yollarının kavşak noktalarından birinde bulunması, şehrin hem İslamiyet öncesi hem de sonraki dönemlerde önemini korumasını sağlamaktadır.

Diyarbakır'ın kültürel mirası, şehirde bulunan çeşitli anıtsal yapılar ve geleneksel konut dokusu ile günümüze yansımaktadır. Şehir genelinde kayıtlı tarihi eser sayısı 1.257'dir (Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016). Bu mirasın önemli bir parçası olan Diyarbakır Surları, şehrin 7 bin yıllık tarihsel varlığını yansıtan ve dünya tarihinde önemli bir evrensel miras olarak kabul edilen yapılar arasında olmaktadır.

UNESCO tarafından 4 Temmuz 2015 tarihinde "Dünya Kültür Mirası" listesine alınan Diyarbakır'ın kültürel varlıkları arasında, Surlar ve Hevsel Bahçeleri, Dicle Köprüsü (On Gözlü Köprü), Ulu Camii, Behram Paşa Camii, Şeyh Mutahhar (Dört Ayaklı Minare) Camii gibi birçok yapı bulunmaktadır (Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016).

Diyarbakır Surları

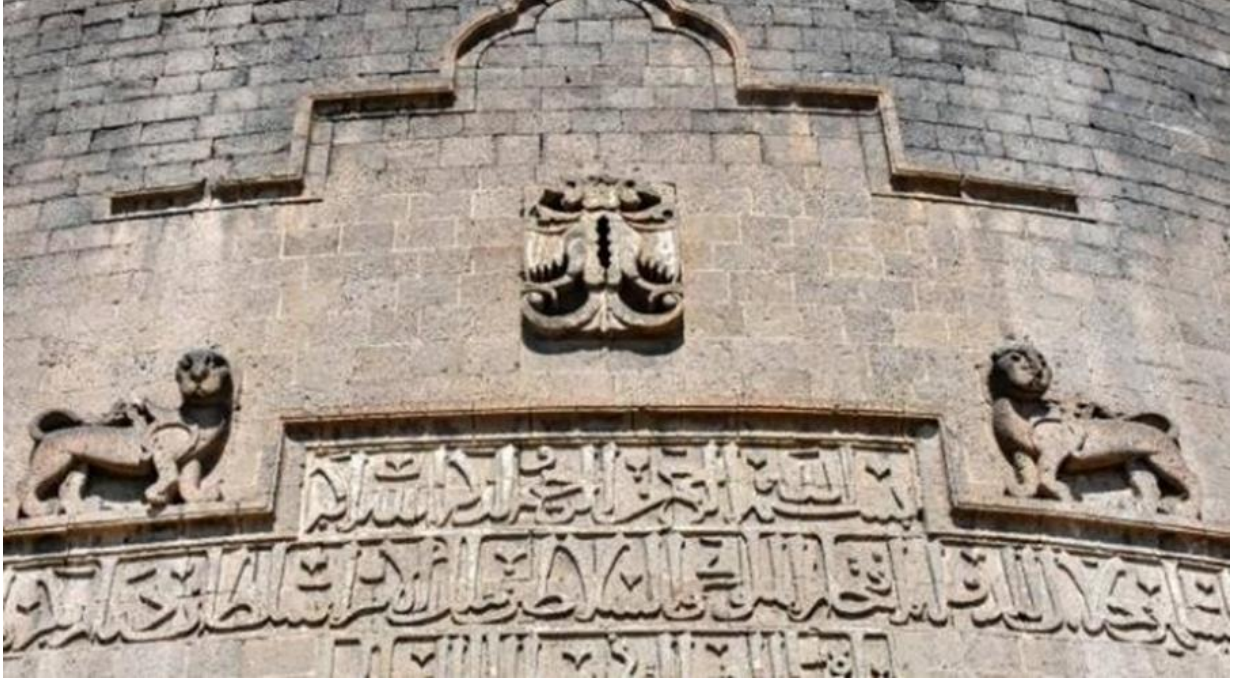
Diyarbakır şehrinin sembolü olan surlar ilk defa MÖ.3.000-4.000 yıllarında Huriler tarafından bugünkü İçkale'nin olduğu yerde yapılmaktadır. İç kalede yapılan ilk surlardan bugüne temel kalıntıları olabilecek kalıntılar kaldığı belirtilmektedir. Günümüzde var olan sur duvarları MS.346 yılında İmparator II.Constantinius tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir (Abakay, 2013) Diyarbakır Surlarının en çok bilinen ve ziyaret edilen burcu olan Keçi Burcu Fotoğraf 1'de verilmiştir.

Fotoğraf 1: Diyarbakır Surlarının en çok bilinen ve ziyaret edilen burcu olan Keçi Burcu
Kaynak: (Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Bakanlığı).

Diyarbakır'ı tanımlayan en önemli maddi kültürel varlık olan surlar, dünyadaki en uzun surlardan biri olarak bilinmektedir. Çin Seddi'nden, Antakya surlarından ve İstanbul surlarından sonra gelmektedir. Ancak, Diyarbakır surları bu diğer surlardan farklı olarak, üzerindeki yazıtlar, burçları ve bezemeleriyle görkemli bir yapıya sahip olmaktadır (Çatalbaş, 2012). Şehrin eskiden bu surların içinde inşa edildiği belirtilmektedir. Ancak zamanla nüfus artışıyla birlikte şehir, ihtiyaçları karşılamakta zorlanınca, surların dışına taşınarak, Suriçi ve Yenişehir olarak ikiye ayrılmaktadır. Diyarbakır surları, Roma döneminden itibaren bölgeye egemen olan çeşitli medeniyetlerin etkisi altında kalmaktadır ve Bizans, Abbasi, Mervan, Selçuklu, Artuklu, İnallı, Nisanlı, Eyyubi, Akkoyunlu ve Osmanlı dönemlerinde önemini korumuş ve onarılmıştır (Atan, 2007).

Surlar üzerinde farklı dillerde yazılmış kitabeler ve çeşitli kabartma motifler bulunmaktadır. Bu motifler arasında güneş, yıldız, çift başlı kartal, aslan, kaplan, boğa, at ve akrep gibi semboller yer almaktadır, her biri o dönemin özelliklerini yansıtmaktadır (Parla, 2005).

Fotoğraf 2: Diyarbakır Surlarının Motifleri

Kaynak: Kişisel Arşiv

Diyarbakır'ın sur ve kaleleri, yakınındaki Karacadağ'dan getirilen bazalt bir tabaka üzerine yine bazalt taşlardan yapılmaktadır (Güney, 1991). Bu surların uzunluğu yaklaşık 5.700 metre olup, yükseklikleri 8 ile 12 metre arasında değişmektedir ve genişlikleri yer yer 1.5 ile 5 metre arasında değişmektedir. Surların inşası sırasında savunma açısından önemli olan aralıklar, 30 metre ile 100 metre arasında değişen burçlarla tamamlanmaktadır. Bu burçların yapım sıklığı, inşa edildikleri yerin morfolojik özelliklerine göre değişmektedir. Surun inşa edildiği bazalt platolarının Dicle Vadisi'ne bakan kısımlarında, bu kısımlarda inşa edilen burçlar arasındaki mesafe daha geniştir (Beysanoğlu, 2001). Surların bazalt düzlüğüne bakan taraflarında ise (Kuzeybatı-Güneydoğu yönü), burçlar daha sık aralıklarla inşa edilmektedir.

Surlarla bütünleşik olan burçlar toplamda 82 adettir ve yuvarlak, dörtgen, beşgen, altıgen gibi çeşitli şekiller olmaktadır. Bu surların önemli kapıları arasında Dağ Kapısı (Harput Kapısı), Urfa Kapısı (Rum veya Halep Kapısı), Mardin Kapısı (Tell Kapısı) ve Yeni Kapı (Satt veya Dicle Kapısı) bulunmaktadır. Bu kapılar, özellikle Mezopotamya'nın önemli ticaret merkezlerinden biri olan Diyarbakır'a giriş ve çıkışların kontrol altında tutulmasında önemli bir rol oynamaktadır (Beysanoğlu, 1963).

Fotoğraf 3: Diyarbakır Surlarının iç kısmı

Kaynak: Kişisel Arşiv

Hevsel bahçeleri

Hevsel Bahçeleri, sekiz bin yıllık geçmişiyle Diyarbakır Sur ilçesinde Dicle Nehri kıyısında yer almaktadır. Güneyde On Gözlü Köprü'den Mardin Kapı'ya ve doğuda Yeni Kapı'ya kadar yaklaşık on bin dönümlük bir alanı kapsamaktadır. Bu bölge, tarımsal, sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirildiği bir yer olmaktadır. 39. UNESCO Miras Komitesi toplantısında Diyarbakır surları ve Hevsel Bahçeleri, kültürel peyzaj alanı olarak Dünya Mirası Listesi'ne dahil edildiği belirtilmektedir. Hevsel Bahçeleri, doğal güzelliklerinin yanı sıra tarihi bir öneme de sahip olmaktadır. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde, Dicle Nehri boyunca uzanan bağlar, bostanlar ve ağaçlıklar anlatılmaktadır. Bu bahçeler, tarımsal ürünlerin ve zanaateserlerinin Dicle Nehri üzerinden taşınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Dicle Nehri'nin oluşturduğu geniş yay içinde yer alan Hevsel Bahçeleri, yüksek tarım potansiyeline sahip olmaktadır. Romalılar döneminde, Perslerden kaçan Nusaybin sakinleri bu bahçelere yerleşmiş ve ilk tarımsal faaliyetleri başlatmıştır. Otuzdan fazla uygarlığın yaşadığı bu alan, söğüt ve kavak ağaçlarının bolluğu nedeniyle kerestecilik ve biyolojik çeşitlilik açısından zengindir. Bahçelerde 180'in üzerinde kuş türü ve çeşitli hayvanlar yaşamaktadır. Ayrıca, kum şeftalisi, Diyarbakır karpuzu, pamuk, pirinç, nohut gibi birçok tarımsal ürün yetiştirilmektedir. Hevsel Bahçeleri, halkın kullanımına açık sivil bir alan olup, tarımsal, kültürel ve tarihi açıdan

özgün bir yerdir. Günümüzde, doğayla ilişkilerin sürdürülebildiği ve kamusal bir mesire alanı olarak büyük önem taşımaktadır (Gümüş, 2015).

Dicle köprüsü

Diyarbakır, antik çağlardan günümüze kadar birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve her dönemde önemli bir ticaret, sanat, bilim ve yönetim merkezi olduğu belirtilmektedir (Dalkılıç vd. 2009). Dicle köprüsü, kent merkezinin güneyinde, Mardin Kapı'nın 3 km dışında yer almaktadır (Beysanoğlu, 1996) Bu köprü, Diyarbakır'ı Bağınvar Beldesi ve bazı köylere bağlayan eski Mardin yolunun bağlantı noktasındadır (Sert, Halifeoğlu, Dalkılıç, & Halifeoğlu, 2009) Dicle Nehri üzerinde bulunduğundan "Dicle Köprüsü", eski Silvan yolu üzerinde olduğundan "Silvan Köprüsü" ve halk arasında on açıklıklı olduğu için "On Gözlü Köprü" olarak adlandırılmaktadır (Beysanoğlu, 1996). Köprü, geniş su açıklığını geçen yüksek sivri kemerli gözleri ve piramidal külahlı sel yâranlarıyla dikkat çekmektedir (Sert, Halifeoğlu, Dalkılıç ve Halifeoğlu, 2009). Köprü'nün temelleri İslamiyet öncesine dayansa da mevcut yapı Mervanoğulları döneminde, 1065-1067 yıllarında inşa edilmiştir (İlter, 1978).

Fotoğraf 4: Dicle Köprüsü

Kaynak: (Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Köprü, bazalt taş, tuğla ve kalker taşı kullanılarak yapılmış olup 172 metre uzunluğunda ve genişliği 5.45-10.20 metre arasında değişmektedir. 2008 yılında yapılan restorasyon çalışmaları ile halkın sosyal yaşamının bir parçası haline gelmiştir (Sert, Halifeoğlu, Dalkılıç ve Halifeoğlu, 2009). Somut olmayan kültürel mirasın korunması, ritüellerin yaşatılması ile mümkündür (Gürçayır Teke, 2018). Dicle Köprüsü, Hıdırellez kutlamaları, halk oyunları, düğün fotoğrafları ve çeşitli şenlikler gibi etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır. Hıdırellez'de dileklerin suya bırakılması gibi ritüeller köprüde gerçekleşmektedir (Aslan, 2020). Halk oyunları, köprü üzerinde sıkça gerçekleştirilen etkinlikler arasındadır (Küçük, 2015).

Dicle Köprüsü çevresinde restoran ve çay bahçeleri bulunmakta, yaz geceleri burada çeşitli müzikli toplantılar düzenlenmektedir. Köprü, sosyal kutlamalar, düğün fotoğrafları ve halk oyunları için önemli bir mekân haline gelmiştir. Bu tür etkinlikler, toplumsal birlikteliği pekiştirmekte ve kültürel mirası yaşatmaktadır (Kertzer, 1988).

Ulu camii

Diyarbakır Ulu Camii, İslam dünyasında beşinci Harem-i Şerif olarak kabul edilir. Orta kısmı Hz. Musa zamanında yapılmış olup, genel olarak Selçuklu hükümdarı Melikşah tarafından inşa edildiği belirtilmektedir. Şafiler kısmı, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Vakıf Ahmet Bey tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Doğudaki ana giriş kısmının üst katı, geçmişte Sarı Abdurrahman Kütüphanesi olarak kullanılmış, günümüzde ise halk kütüphanesi olarak hizmet vermektedir. Avluda namazgah, şadırvan, musalla taşı ve 12. yüzyılda El Cezeri tarafından yapılan bir güneş saati bulunmaktadır. Cami avlusunda, Roma agorasından getirilen korint sütunları bulunur ve avlunun arka tarafında tuvaletler yer alır. Bu kapıdan Ahmet Arif Müzesi ve Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi'ne gidilebilmektedir. Ulu Camii, ortadaki dikdörtgen biçimindeki büyük avlunun etrafında yer alan çeşitli bölümlerden oluşmaktadır. Avlunun güneyinde Hanefiler bölümü, kuzeyinde Şafiler bölümü ve Mesûdiye Medresesi, batısında Hanbeliler bölümü ve Zinciriye Medresesi, doğusunda ise Malikiler bölümü ve revaklı bölümler bulunmaktadır. Günümüzde Hanbeli bölümü Kur'an Kursu, Malikiler bölümü ise kütüphane olarak kullanılmaktadır. Cami avlusunun ortasındaki sekizgen sütunların taşıdığı şadırvan, 1266/1849 yılında yapılmıştır. Şadırvanın sütunları mermer işlemeli olup üstü sivri bir kubbeye örtülüdür. Cami avlusunda ayrıca tarihi bir güneşsaati de bulunmaktadır. Ulu Camii'nin arsa alanı 2600 m², cami alanı 1100 m² ve cemaat kapasitesi 4000 kişidir. İçinde "Sakal-ı Şerif" bulunan, tek şerefeli tek minareye sahip olan caminin mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olmaktadır (Melek ve Demir, 2009)

Hasan Paşa hanı

Diyarbakır Hasan Paşa Hanı, tarihi kent merkezinde ayakta kalmış önemli hanlardan biridir. Han, 1571'de Diyarbakır Valiliğine atanan Sokullu Mehmed Paşa'nın oğlu Vezir Hasan Paşa tarafından yaptırılmaya başlanmış, ancak Vali Hasan Paşa'nın tayini çıkınca yapı, Diyarbakır Valisi Özdemiroğlu Osman Paşa'nın desteğiyle tamamlanmıştır. Güney kapısında 1574, batı kapısında 1575 yılına ait iki yazıt bulunmaktadır. Bu yazıtlarda, Han'ın büyüklerin onur vermesive kalabilmesi için yapıldığı belirtilmektedir (Yıldırım, 1996).

Hasan Paşa Hanı, 2004'te Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce restorasyon sürecine alınmış ve 2008'e kadar restore edildiği belirtilmektedir (Yıldırım, 1996). Gazi Caddesi üzerinde bulunan Han, ticaret ve büro yapılarıyla çevrilidir. İki katlı yapıda, zemin kat dükkanları ticaretle işlevlendirilmiştir. Han'ın esas girişi batı cephesinde olup, diğer girişler kapalı çarşıya açılmaktadır. Avlunun ortasında süslemesiz başlıklara oturan bir şadırvan bulunmaktadır. Üst katta, avluya doğru taş konsollar ve beşik tonozlu revaklar vardır. Avluya açılan dört ayrı merdivenle birinci kata çıkılır ve odalar iki bölümden oluşur. Bodrum katı, ahır olarak kullanılmıştır (Yıldırım, 1996).

Batı cephesinde dükkanlar, birinci katta sivri teğet kemerli pencereler yer alır. Kuzey cephesinde zemin katta dükkanlar, birinci katta ise kemersiz pencereler bulunur. Doğu ve güneycepheleri kuyumcular çarşısına bitişiktir. Üst kat pencereleri, kapalı çarşının üstüne açılır. Yapının taş sıraları arasında, siyah bazaltın monotonluğunu kırmak için kalker taşı kullanılmıştır. Tonoz ve kubbeler, tuğladan inşa edilmiştir. Pencereler lale motifli, siyah beyaz taşlarla süslenmiştir.

2005'e kadar avluya bakan dükkanlar halı satışı, kırtasiyecilik, anahtarcılık gibi amaçlarla kullanılmıştır. Avlu zemini yükseltilmiş ve bodrum katın pencereleri kapanmıştır. Restorasyonla Han, kültürel turizme katkı sağlayacak şekilde yeniden işlevlendirilmiştir. Bodrum kat kitap satış alanı, zemin kat el sanatları dükkanları ve kafeler, birinci kat ise kahvaltıcılar ile donatılmıştır. Han, Sur içinde kültürel turizmin ilgi odağı olmuştur.

Restorasyonla, yapının hem ticaret hem de kültürel turizme katkısı sağlanmış, eski işlevlerindenkonaklama kısmı trafik yoğunluğu nedeniyle tercih edilmemiştir. Hasan Paşa Hanı,sürdürülebilir kültürel turizmin önemli duraklarından biri haline gelmiştir

3. YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, Diyarbakır'ın zengin ve çeşitli kültürel miras unsurlarının turizm açısından taşıdığı potansiyeli derinlemesine analiz etmek ve bu mirasların yerel halk üzerindeki sosyo-ekonomik ve kültürel etkilerini çok boyutlu bir şekilde incelemektir. Diyarbakır'ın tarihi yapıları, geleneksel mahalle dokusu, dini ve sivil mimari örnekleri ile UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri gibi benzersiz değerlerinin, turizm sektörü üzerinden hem ulusal hem de uluslararası düzeyde nasıl daha etkin kullanılabileceği değerlendirilecektir. Çalışma, turizm faaliyetlerinin yerel ekonomiye katkıları, özellikle istihdam olanaklarının artışı, gelir dağılımındaki iyileşmeler ve küçük ölçekli girişimlerin gelişimi üzerindeki etkilerini ele almayı hedeflemektedir. Aynı zamanda, turizmin kültürel kimliğin korunması ve yerel halkın yaşam tarzına olan etkileri de analiz edilecektir. Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir turizm uygulamalarının geliştirilmesi amacıyla, çevresel etkilerin minimize edilmesi, ziyaretçi yönetimi, yerel halkın katılımı ve bilinçlendirilmesi gibi konulara odaklanılacaktır. Bu bağlamda, çalışma, Diyarbakır'ın kültürel mirasını koruma ve turizmle entegrasyon süreçlerinde karşılaşılan zorlukları belirleyerek, uygulanabilir stratejik çözüm önerileri sunmayı ve hem bölgesel kalkınmaya hem de toplumsal refaha katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan "görüşme tekniği" kullanılmıştır. Görüşme tekniği, diğer araştırma tekniklerine göre arama çalışması yapan kişiye ve müzakere yapılan kişiye esneklik sağlayan bir gözlem tekniğidir (Akalin, 2023). Ayrıca bu teknik, verilerin ulaşılabilirliğine ve yapılacak olan araştırma için toplanması gereken verilerin niteliklerine göre farklı şekillerde gerçekleştirilebilen (yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış, yapılandırılmamış, etnografik ve odak grup) bir teknik olarak tanımlanmaktadır (Akalin, 2023). Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik kapsamında görüşme öncesinde araştırmacıların belirlediği görüşme soruları araştırmacılara yol göstermektedir. Gürbüz ve Şahin'e göre (2016), yarı yapılandırılmış görüşme tekniği hem görüşme rehberi doğrultusunda ilerlemeye hem de ihtiyaç duyulduğunda derinlemesine bir değerlendirme yapmaya imkân sağlamaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde çalışma öncesinde araştırmacılar tarafından tasarlanmış bir dizi soruyu kapsayan bir form

kullanılmaktadır. Görüşme anında belirlenen soruların dışında veriyi detaylandırmak veya görüşme esnasında konu ile ilintili olarak eksiklik hissedilen noktaların tamamlanabilmesi ve çalışmanın amacına uygun olarak daha kapsamlı bilgi edinmek adına, çalışmaya ek sorular dâhil edilebilmektedir (Akman ve Erişen, 2022) “Kültürel Mirasların Turizm Potansiyeli ve Yerel Halkın Görüşleri Üzerine Bir Araştırma: Diyarbakır İli Örneği” konulu çalışmada katılımcılar ile yüz yüze görüşülerek çalışma konusu hakkında bilgileri sorgulanarak, düşüncelerini açıklamaları amacıyla, araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla kullanılan görüşme formunda; katılımcılara yöneltilmek üzere iki aşamalı sorular yer almaktadır. Birinci aşama; 3 sorudan oluşmaktadır ve bu sorular katılımcıların demografik bilgilerinin (yaş, cinsiyet, meslek) öğrenilmesine yöneliktir. İkinci aşama ise, 4 araştırma sorusundan oluşmaktadır ve bu sorular ile bölgedeki yerel halkın turizm algısı ve tercihlerini belirlemek için kullanılmaktadır. Araştırma 20 katılımcıyla gerçekleştirilmiş olup kişiler (k1, k2, vb.) şekilde anonim olarak kodlanmıştır. Toplanan veriler, betimsel analiz yöntemleriyle incelenmiştir. Analiz sonuçları, Diyarbakır'ın turizm potansiyeli hakkında yorumlanmıştır ve turizmin gelişimi için öneriler sunulmuştur. Bu yöntem, bölgenin turizm açısından güçlü ve zayıf yönlerini belirlemeye ve potansiyelini değerlendirmeye yönelik olmaktadır. Bu sorular şu ifadelerden oluşmaktadır;

- Diyarbakır'ın kültürel mirasları hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce bu miraslar yerel halk ve turistler için ne anlam ifade ediyor?
- Diyarbakır'da turizmin gelişimi hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce bu durum yerel ekonomi ve yaşam üzerinde nasıl bir etkiye sahip?
- Diyarbakır'daki kültürel ve tarihi yerlerin turizm potansiyeli hakkında neler düşünüyorsunuz? Sizce bu yerlerin daha fazla turist çekmesi için neler yapılabilir?
- Turizm faaliyetlerinin, Diyarbakır'ın kültürel ve tarihi dokusunu nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz? Sizce bu etki olumlu mu, olumsuz mu? Neden?

Katılımcıların verdikleri yanıtlar doğrultusunda elde edilen verilerin görselleştirilerek anlaşılır kılınması ve analiz edilmesi amacıyla “kelime bulutu” analizi kullanılmıştır. Kelime bulutu analizi çalışmalarda değerlendirme sonucu elde edilen veriler içerisinde tekrar eden kelimelerin sıklığını ifade etmek amacıyla kullanılan görselleştirme tekniğini tanımlamaktadır. Bu analiz, araştırmacının çalışması kapsamında elde ettiği verileri ve yapılan analiz sonuçlarını okuyucular için daha anlaşılır bir görsel şekle dönüştürme temeline dayalı bir içerik sunmaktadır (Williams, Parkes ve Davies, 2013).

4. BULGULAR

Diyarbakır ilindeki kültürel mirasların turizm potansiyeline yönelik 20 kişinin katılımı ile nitel görüşme gerçekleştirilerek, önceden belirlenmiş 4 yarı yapılandırılmış görüşme soruları yönetilmiştir. Sorulara verilen cevaplar analiz edilerek ortaya konulmuştur. Katılımcıların demografik özellikleri ise şu şekildedir;

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Kodları

	Katılımcıların Mesleği	Katılımcıların Yaşı	Katılımcıların Cinsiyeti
K1	Esnaf	29	Erkek
K2	Esnaf	27	Erkek
K3	Memur	49	Kadın
K4	Esnaf	32	Erkek
K5	Özel Sektör	36	Erkek
K6	Esnaf	27	Erkek
K7	Öğretmen	26	Kadın
K8	Öğretmen	29	Erkek
K9	Öğretmen	29	Kadın
K10	Özel Sektör	25	Kadın
K11	Memur	37	Erkek
K12	Öğretmen	26	Kadın
K13	Özel Sektör	27	Erkek
K14	Esnaf	56	Erkek
K15	Öğretmen	28	Kadın
K16	Esnaf	26	Kadın
K17	Öğretmen	24	Erkek
K18	Taksi Şoförü	38	Erkek
K19	Polis	29	Erkek
K20	Çiftçi	48	Erkek

Tablo 1 çalışmanın katılımcılarını temsil etmektedir. Her bir katılımcının mesleği, yaşları ve cinsiyetleri listelenmiştir. Meslekler arasında özel sektör çalışanları, memurlar, öğretmenler, esnaf, taksi şoförü ve polisler bulunmaktadır. Yaş aralığı 24 ile 56 arasında değişmektedir ve katılımcıların çoğunluğu 25 ile 33 yaş aralığında olmaktadır. Cinsiyet dağılımı ise kadınlar ve erkekler arasında eşit değildir, fakat araştırmaya katılan her iki cinsiyetten de temsilciler bulunmaktadır. Bu çeşitlilik, araştırmanın farklı demografik gruplar arasındaki yerel halkın turizm potansiyeline yönelik tutumlarını anlamaya yönelik geniş bir perspektif sunmasına olanak tanımaktadır.

Çalışmanın bu aşamasında ise, coğrafi işaret kavramları, tescilli ürünler ve gastronomi turizmi hakkında katılımcılara hazırlanmış 4 araştırma sorusu yöneltilerek katılımcıların görüşleri alınmıştır.

Katılımcılara birinci soru dâhilinde, “Diyarbakır’ın kültürel mirasları hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce bu miraslar yerel halk ve turistler için ne anlam ifade ediyor? sorusu yöneltilmiş ve bazı katılımcıların soruya verdikleri cevaplar aşağıda ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

K3: “Bu şehirdeki kültürel miraslar, bizim geçmişimiz ve kimliğimiz. Turistlerinde geldiğinde çok beğendiğini düşünüyorum. Özellikle başka illerden gelen turistlerle sohbet etme imkânı buldum. Burada güvenlik kaygıları olduğu için özellikle yerli turistler ön yargıyla geliyor fakat şehri ve bizleri gördükten sonra memnun olup düşündükleri gibi bir yer olmadığını söylüyorlar. Bizler misafir perver insanlarız turistlerimize ev sahipliği yapmayı çok seviyoruz.”

K7: “Diyarbakır’ın kültürel mirasları bizim için çok kıymetli. Bunlar sadece şehrimizin değil, bütün insanlığın ortak mirası. Diyarbakır Surları mesela; dünyada eşi benzeri az bulunur. Öğrencilere sık sık bu tarihi yerlerin önemini anlatıyorum çünkü bu eserler, onların da gelecekte sahip çıkması gereken değerler. Turistler için Diyarbakır, bir tarih ve kültür merkezi gibi. Buraya gelenler geçmişi hissetmek, farklı kültürleri tanımak için geliyor. Ama bizim için bu miraslar sadece birer tarihi eser değil; geçmişimizi bize anlatan canlı birer hikâyeye. Surlarda dolaştığımızda atalarımızın izlerini hissedersiniz, Hevsel Bahçeleri’nde doğayla tarihin nasıl iç içe geçtiğini görürsünüz. Bu yüzden bu mirasları korumak, sadece turizm için değil, bizim kimliğimiz, kültürümüz için de çok önemli.”

K9: “Bu eski yapılar, bizim tarihle bağımızı güçlendiriyor, turistlere de güzel bir keşif imkânı sunuyor. Bu yapılardaki kalabalık canlılık bizleri de mutlu ediyor. Bir öğretmen olarak burada 5. yılımı dolduruyorum. İlk geldiğimde bende kendimi turist gibi hissettim, tarihi yapılarına hayran kaldım, o kadar yıl geçmesine rağmen hala gezip göremediğim yerler var. Bu da buranın tarihi yapılarının ne kadar çok olduğunu gösteriyor. Bu şehirden ayrılırken çok üzüleceğim”

K14: “Kızım, bizim Diyarbakır’ın kültürel mirası öyle iki kelimeyle anlatılmaz. Bu topraklar çok şey gördü, çok medeniyet geçti. Surlar var mesela, ben çocukken de oradaydı, şimdi de orada. Ama her taşında bir hikâyeye var. Bu sadece turistlerin gelip fotoğraf çekeceği yer değil, bizim şehrimizin kalbi. Hevsel Bahçeleri var, orası sadece bir bahçe değil, bizim ekmeğimiz. İnsan orada geçmişini bulur, doğayla buluşur. Bu yerler bize dedelerimizden emanet, torunlarımıza da bırakmamız lazım. Turistler geliyor, bakıyor, hayran kalıyor. Ama asıl mesele bizim kıymet bilmemiz. Çocuklara hep anlatırım, bu yerler bizim tarihimiz, namusumuz gibi korunmalı.”

K15: “Buraların kültürel mirası, bizim için çok değerli, İnsanlar genelde bizim şehrimize ön yargı ile yaklaşıyor, gelişmemiş, dar sokakları olan kasvetli bir şehir gibi düşünülüyor. Gelip aslında tarihi yapılar ile modern yapıların birbirini nasıl tamamladığını görseler ön yargıları kırılacak. Kesinlikle gelip gezilmesi ve görülmesi gereken bir şehir.”

Katılımcıların birinci soruya verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde, Diyarbakır’ın kültürel mirasları, yerel halk için sadece tarihi yapılar değil, aynı zamanda kimliklerini, geçmişlerini ve köklerini temsil eden değerler olarak görülmektedir. Bu miraslar, turistler için bir keşif alanı sunarken, yerel halk için gurur ve aidiyet kaynağıdır. Turizmin ekonomik etkileri de sıkça vurgulanmış; esnaf, taksi şoförü ve çiftçi gibi farklı kesimler, turistlerin şehre kazandırdığı canlılığı ve iş olanaklarını önemli bir avantaj olarak görmektedir. Ayrıca halk, misafirperverlikleriyle öne çıkarak, turistlere şehrin tarihi ve kültürel güzelliklerini tanıtmayı bir mutluluk kaynağı olarak ifade etmektedir. Bununla birlikte, mirasın korunması konusuna duyulan hassasiyet, bu değerlerin sadece bugünün değil, gelecek nesillerin de mirası olduğu bilinciyle birleşmektedir. Şehrin tanıtımında önyargıların kırılmasının önemi vurgulanırken,

bu mirasların hem ekonomik hem de kültürel açıdan sürdürülebilir şekilde yönetilmesi gerektiği fikri ortak bir tema olarak öne çıkmaktadır.

Katılımcılara ikinci soru dâhilinde, “Diyarbakır'da turizmin gelişimi hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce bu durum yerel ekonomi ve yaşam üzerinde nasıl bir etkiye sahip?” sorusu yöneltilmiş ve bazılarının soruya verdikleri cevaplar aşağıda ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

K3 “Turizm güzel, ekonomi canlanıyor ama bir de yerel halkın rahatı var. Şimdi aşırı kalabalık olursa kimse huzur bulamaz. Turizm planlı olursa herkes mutlu olur.”

K4 “Turizmin gelişmesi bizim için iyi oldu, diyebilirim. Şehre gelen turist sayısı arttı, bu da esnafa büyük fayda sağladı. Otellerde yer bulamayan turistler, lokantalarda yemek yiyor, çarşılarda dolaşiyor, hediyelik eşya alıyor. Yani şehirdeki esnaf için işler açıldı, işlerimiz daha hareketli olmaya başladı. Özellikle tarihi yerler turistlerin ilgisini çekiyor, o yüzden her geçen yıl daha çok müşteri geliyor. Esnaf olarak bu durumdan memnunuz, çünkü şehre gelen her turist bizim cebimize bir şey katıyor.”

K7 “Ben bir öğretmen olarak, Diyarbakır'daki turizmin gelişmesinin hem bizim hem de öğrencilerim için çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu tarihi yerler, çocuklarımıza geçmişimizi öğretebilmemiz için müthiş fırsatlar sunuyor. Turistlerin gelmesiyle şehre daha fazla ilgi artıyor, bu da bizim için gurur kaynağı. Öğrencilerim, turistlerin buraları nasıl beğendiğini gördükçe, kendi tarihimize daha çok sahip çıkıyorlar. Tabii bir de şehirdeki hareketlilik, iş imkanlarını artırıyor, bu da yerel ekonomiye katkı sağlıyor. Ama en önemlisi, turistlerin kültürümüzü takdir etmesi, bizim de kendi değerlerimize daha çok sahip çıkmamızı sağlıyor.”

K15 “Ciğercisinden tutunda kahve içilecek yerlere kadar tarihi bir kültür yaşatılıyor burada. Mesela kahve mi içeceksiniz, Hasan Paşa hanı, Mahabat konağı öyle güzel tarihi yerler ki kahve içerken kendinizi çok huzurlu ve otantik bir yerde hissediyorsunuz. Bu sebeple turizmin çok büyük katkısı var hem şehrin insanına hem de turistine.”

K16 “En başta şehri, kültürümüzü ve tarihimizi tanıtıyor turizm. Buradaki birçok esnafın gelir kaynağına katkı sağlıyor. Özellikle Dağkapı meydanında dibek olsun menengiç olsun çeşit çeşit kahve satan esnaflar var. Birde tabii hayalet şeker dediğimiz badem şekerimiz var çok satılıyor.”

Katılımcıların ikinci soruya verdiği cevaplar değerlendirildiğinde, Diyarbakır'da turizmin gelişimi, katılımcıların ifadelerine göre yerel ekonomi ve yaşam üzerinde genel olarak olumlu etkiler yaratmaktadır. Esnaf, turistlerin artan ilgisiyle birlikte satışların ve iş hacminin büyüdüğünü, özellikle tarihi ve kültürel alanlara yakın işletmelerin ekonomik olarak fayda sağladığını belirtmiştir. Bunun yanında, öğretmenler ve diğer katılımcılar turizmin yerel halkın kültürel değerlerine sahip çıkmasını teşvik ettiğini, şehrin tanıtımına katkıda bulunduğunu ve öğrencilere tarih bilinci kazandırdığını ifade etmiştir ancak, bazı katılımcılar. Aşırı kalabalığın yerel halkın yaşamını zorlaştırabileceğine ve turizmin planlı bir şekilde yürütülmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Genel olarak turizmin, ekonomik kazanç sağlamanın ötesinde, kültürel koruma, şehir tanıtımı ve toplumsal bilinç açısından da önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

Katılımcılara üçüncü soru dâhilinde, “Diyarbakır'daki kültürel ve tarihi yerlerin turizm potansiyeli hakkında neler düşünüyorsunuz? Sizce bu yerlerin daha fazla turist çekmesi için neler yapılabilir?” sorusu yöneltilmiş ve soruya verdikleri bazı cevaplar aşağıda ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

K2 “Bizim dükkân Hasan Paşa Hanı’nda, turistler geldi mi bakır işleme, küçük el yapımı hediyelikler çok ilgi görüyor. Ama daha fazla turist çekmek için tanıtım şart. Şimdi hanın ışıklandırması güzel, ama mesela hanın avlusunda yerel sanatçılar müzik yapsa ya da küçük el işi atölyeleri kurularak turistlere deneyim sunulsa daha çok ilgi çeker. Bir de turistler buranın tarihiyle ilgili bilgi almak istiyor, hanın girişine detaylı bilgiler veren panolar konsa ya da rehberler görevlendirilse daha iyi olur. Gelen bir turist buradan hem alışveriş yapar hem de tarihi hisseder.”

K6 “Bizim gibi kahveci esnafı için turizm çok şey demek. Hele tarihi yerlerin çevresindeki kahve dükkanları daha fazla ilgi görüyor. Ama bence bu mekanların bakıma ihtiyacı var, turist geldiğinde eskimiş yerler görmesin. Bir de sosyal medyada daha çok paylaşım yapılmalı, insanlar fotoğraf çekip paylaşsınlar ki başkaları da merak etsin. Etkinlikler düzenlenebilir, mesela surların içinde kahve festivali yapılırsa hem yerel halk gelir hem de turist.”

K11 “Kesinlikle ulaşımın kolaylaştırılması lazım. Dicle köprüsü, Heysel bahçeleri ya da eğil gibi yerlere ulaşım çok zor kendi aracın olmadan gitmek neredeyse imkânsız. Her şeyden önce kesinlikle önce ulaşım iyileştirilmeli.”

K14 “Şimdi diyebilirim ki Diyarbakır’ın tarihi yerleri gerçekten turistlerin ilgisini çekiyor. Ancak bu güzellikleri daha fazla turistlerin görmesi için bazı şeylerin değişmesi lazım. Mesela, turistler şehre geldiklerinde tarihi yerlerin çevresi biraz daha düzenlenebilir. Özellikle surlar gibi alanların etrafında daha fazla oturma yeri ve dinlenme alanları olursa, turistler buraya daha fazla vakit ayırır. Biz esnafın da faydalanırız. Zaten gelenler çoğu zaman hem yemek yiyor hem de alışveriş yapıyor. Bizim gibi küçük esnaf için de çok önemli bir fırsat. Şehirdeki bu tarihi değerleri koruyarak, aynı zamanda şehirdeki hareketliliği artırmak lazım. Temizlik ve düzenlemelere dikkat edilirse, turistlerin daha rahat gezip eğlenebileceği bir şehir olur.”

K20 “Diyarbakır’da turizm arttıkça, yerel pazarlara olan ilgi de artar. Turistler, şehrin sokaklarında gezip yerel ürünleri görmek, tatmak istiyorlar. Bizim gibi çiftçiler için de bu çok önemli, çünkü yerel pazarlar, taze ürünlerimizi doğrudan tüketicilere sunmamız için iyi bir fırsat. Pazarlar daha düzenli ve turistik anlamda daha çekici hâle getirilirse, turistler de alışveriş yapmaya daha çok gelir. Turistlerin ilgisini çekmek için pazarlarda küçük etkinlikler düzenlenebilir ya da ürünlerimizin tanıtımına yönelik bilgilendirmeler yapılabilir. Bu şekilde hem turizm gelişir hem de bizim ürünlerimize talep artar.”

Katılımcıların üçüncü soruya verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde, Diyarbakır'daki tarihi ve kültürel alanların turizm potansiyelinin artırılması için yapılan değerlendirmeler, şehrin zengin mirasının daha fazla turist çekebilmesi için çeşitli iyileştirmeler yapılması gerektiğini ortaya koyuyor. Esnaf ve yerel halk, özellikle mekanların bakımının yapılması, ulaşımın kolaylaştırılması ve temizlik gibi altyapı iyileştirmelerinin önemine vurgu yapıyor. Ayrıca, şehrin tanıtımının artırılması, yerel festivaller, gastronomi haritaları ve tarihi mekanlarda yapılan etkinliklerle turizmin çeşitlendirilmesi öneriliyor. Turistlerin hem tarihi

hem de kültürel deneyimler yaşaması için bilgilendirme panoları, rehberlik hizmetleri ve yerel halkın misafirperverliği ön plana çıkarılabilir. Genel olarak, Diyarbakır'daki tarihi alanların daha cazip hale gelmesi için altyapının güçlendirilmesi, etkinliklerin artırılması ve tanıtımın kapsamlı bir şekilde yapılması gerektiği görüşü ağırlık kazanıyor.

Katılımcılara dördüncü soru dâhilinde, "Turizm faaliyetlerinin, Diyarbakır'ın kültürel ve tarihi dokusunu nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz? Sizce bu etki olumlu mu, olumsuz mu? Neden?" Sizce bu yerlerin daha fazla turist çekmesi için neler yapılabilir?" sorusu yöneltilmiş ve soruya verdikleri bazı cevaplar aşağıda ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

K6 "Hanımıza gelen turistler menengiç kahvesine bayılıyor, ama bazen hanın havasını bozuyorlar. Mesela, tarihi yerlerde sigara içenler oluyor ya da yüksek sesle konuşuyorlar. Bizim ahlaki değerlerimize biraz daha saygı gösterilse daha iyi olur. Ama şunu da söyleyeyim, bu turistler olmasa bizim işler bu kadar iyi gitmezdi. Her şeyin bir bedeli var, galiba."

K11 "Bundan birkaç yıl öncesine kadar burada güvenlik kaygıları vardı. O zamanlar turizmin ne kadar önemli olduğunu anladık. Dükkanlar satış yapmadı, şehir bomboştu şimdi öyle kaygılar yer yer olsa da artık yok denecek kadar az. İnsanlar gelip rahat rahat gezebiliyor şehrimizi, bundan bizde turistlerde memnun, o yüzden olumsuz yönleri düşünmüyorum."

K18 "Kesinlikle trafik sorunu. Özellikle bahar aylarında buraya yoğun bir turist akımı oluyor o zamanda trafik aşırı sıkışık oluyor bir yerden bir yere turist götürürken farklı lokasyonlardan gitmek zorunda kalıyoruz, bu da özellikle yerli turistle sorun oluşturuyor sanki biz onları fazla ücret almak için dolandırıyor muyuz gibi düşünüyorlar. Bu da bazı zamanlarda turist ve bizim aramızda tartışmalara sebep olabiliyor."

K19 "Bazı durumlarda, kalabalık turist grupları olası provokasyonlar veya güvenlik sorunları açısından hedef haline gelebilir. Özellikle tarihi meydanlar veya etkinlik alanlarında yoğunluk, güvenlik tedbirlerini zorlaştırıyor. Sonuçta Diyarbakır, geçmişte yaşanan güvenlik sorunu olaylarıyla anıldığı için bazı turistlerde hala güvenlik kaygıları yaratabilir. Bu algı, şehre olan turistik talebi azaltabilir ve yerel ekonomiye zarar verebilir. "

K20 "Şimdi sana açık açık söyleyeyim özellikle turistlerinin çok olduğu dönemlerde yerel pazarlarda sattığımız sebze ve meyve gibi ürünlerimizin fiyatları yükseliyor çünkü bunu bazı çiftçiler fırsat haline getirebiliyor. Öyle olunca bizde fiyatlarımızı yükseltiyoruz bu da yerel halkla olumsuzluklar yaşamamıza sebep oluyor."

Katılımcıların dördüncü soruya verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde, Diyarbakır'da turizmin hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğu görülmektedir. Ekonomik canlanma, kültürel tanıtım ve turistik ilginin artışı esnaf, çiftçi ve hizmet sektörü çalışanları için önemli avantajlar sağlarken, bu süreçte bazı sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Özellikle tarihi mekanların aşırı kalabalıklaşması, çevre kirliliği, trafik sıkışıklığı ve yerel değerlerin ticarileşmesi gibi olumsuzluklar sıklıkla dile getirilmiştir. Bunun yanında, turistlerin yerel kurallara uymaması veya tarihi mekanlara zarar vermesi gibi durumlar hem halk hem de kültürel dokular üzerinde rahatsızlık yaratmaktadır. Güvenlik kaygıları ve turistlerin yaşam

tarzlarının yerel değerlere uyumsuzluğu, kültürel çatışmalara neden olabilirken, fiyat artışları gibi ekonomik sıkıntılar da yerel halkın tepkisini çekmektedir. Tüm bu değerlendirmeler, turizmin Diyarbakır'da daha sürdürülebilir ve bilinçli bir şekilde yönetilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda katılımcıların en çok kullandığı ifadelerin kelime bulutu analizi yapılmıştır. Analizi sonucu görsel 13'te verilmiştir.

Görsel 13: Kelime Bulutu Analizi

Diyarbakır'ın turizm potansiyeli ve yerel halkın görüşleri üzerine yapılan araştırmada, sıkça tekrar edilen kelimeler, bölgenin tarihi, kültürel zenginlikleri ve turizm sektörüne dair yerel halkın algılarını yansıtmaktadır. Turist (43) ve turizm (24) kelimelerinin öne çıkması, Diyarbakır'ın turistik çekiciliğine ve dışarıdan gelen ziyaretçi sayısına odaklanıldığını göstermektedir. Bu durum, şehrin turizm sektörünün önemli bir odak noktası olduğunu ve yerel halkın, turizmin geliştirilmesinin şehre sağlayacağı faydalara dikkat çektiğini ortaya koymaktadır. Tarihi (19) ve tarihi yerler (4) gibi terimler, şehrin tarihî mirasının ve kültürel zenginliklerinin turizm açısından önemli bir kaynak teşkil ettiğini belirtmektedir. Şehir (14) kelimesinin tekrar edilmesi, Diyarbakır'ın bir bütün olarak turizm stratejilerinin ve şehir yönetiminin dikkatlice ele alınması gerektiğini işaret etmektedir. Yerel (17) kelimesinin sık

kullanımı, yerel halkın turizmle etkileşimini ve yerel değerlerin korunmasına duyulan önemi vurgulamaktadır. Esnaf (10), yerel ticaretin ve küçük işletmelerin turizmle ilişkisini, şehrin turizmden ne ölçüde faydalandığını gösteren bir diğer önemli terimdir. Surlar (5), Diyarbakır'ın tarihi kalıntıları ve şehrin korunması gereken kültürel yapıları üzerinde durulduğunu ortaya koyar. Bizim (5) ve kimliğimiz (4) gibi ifadeler ise, yerel halkın kendilerini bu tarihi ve kültürel mirasa sahip çıkma noktasındaki aidiyetini ve gururunu yansıtmaktadır. Bizi (4) ve gurur (4) kelimelerinin yüksek sıklığı, Diyarbakır halkının turizmle birlikte gelen kültürel bilinci ve bu bilince duyduğu gururu işaret etmektedir. Değerler (9), Diyarbakır'ın yerel halkının sahip olduğu kültürel değerlerin ve geleneksel yaşam biçimlerinin korunmasına yönelik bir vurgudur. Hikâye (7) kelimesi ise, şehrin geçmişi ve kültürel mirasıyla ilgili anlatıların önemini, turizmdeki potansiyelinin bir parçası olarak görülmektedir. Kıymetli (3) ve gözlem (3) kelimelerinin varlığı, Diyarbakır'ın turizm potansiyelini daha dikkatli bir şekilde değerlendirme gerekliliğini ortaya koymaktadır. Gelişmesi (6) ve geliştirilmesi (4) terimleri, Diyarbakır'daki turizm sektörünün büyüme ve iyileşme alanlarını işaret etmektedir. Yerler (6), turistlerin ziyaret etmeyi tercih edeceği önemli noktaların ve bölgelerin vurgulandığını belirtmektedir. İlgi (4), şehre duyulan ilgiyi ve dışarıdan gelen turistlerin Diyarbakır'a olan dikkatini gösterirken, düzen (4) ve tarihi yerler (4), şehrin turizm altyapısının ve yönetiminin gözden geçirilmesi gerektiğine dair bir işaret sunmaktadır. Alışveriş (3), turizmle ilişkili yerel ekonominin bir boyutu olarak ticaretin önemine işaret ederken, etkinlik (3), turistik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi gerektiğini ve şehre daha fazla turisti çekmek için yapılabilecek etkinliklerin önemini vurgulamaktadır. Kazanmak (3), yerel halkın ekonomik faydalar sağlama arzusunu, bilgi (3) ve korumak (3), turizmle birlikte kültürel mirası doğru bir şekilde koruma ve aktarma amacını işaret etmektedir. İlginç (3) kelimesi, Diyarbakır'ın turistik cazibesinin ne kadar dikkat çekici ve ilgi uyandırıcı olduğunu belirtmektedir. Çevre (6) ve sorun (6) kelimeleri ise, turizmin çevresel etkilerini, potansiyel zararlara karşı duyulan endişeyi ve yaşanan problemleri yansıtmaktadır. Fiyat (5), turistler için uygun fiyatların önemine değinirken, etkisi (5), turizmin yerel halk ve şehir üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik bir odaklanmayı ifade etmektedir. Saygı (5) ve ziyaret (4), yerel halkın turizme olan yaklaşımındaki saygıyı ve turistlerin şehri ziyaret etme sıklığının önemini göstermektedir. Halk (4), yerel halkın görüşlerinin, turistlerle etkileşimlerinin ve turizmin toplumsal etkilerinin ne kadar önemli olduğunu vurgular. Kalabalık (4), turizmle birlikte gelen yoğunluğu ve bunun yarattığı sosyal dinamikleri ifade eder. Yerli (3), yerel halkın kendi kültürüne olan bağlılığını gösterirken, bilinçli (3) ve duyarlılık (3), yerel halkın turizme karşı olan bilinçli ve hassas yaklaşımını yansıtmaktadır. Altyapı (3), turizme yönelik şehri daha çekici hale getirebilmek için yapılması gereken altyapı yatırımlarına işaret ederken, gürültü (3) ise turizmin yaratabileceği çevresel gürültü kirliliği sorununa dikkat çekmektedir. Bu kelimeler Diyarbakır'ın turizm potansiyelini, kültürel mirasın korunmasını, yerel halkın bu potansiyelden nasıl faydalandığını ve karşılaşılan zorlukları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Bu veriler, şehrin turizm sektörü için daha fazla gelişim, altyapı iyileştirmeleri ve çevresel sürdürülebilirlik alanlarında yapılması gereken düzenlemeleri ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ, DEĞERLENDİRME, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Diyarbakır'da gerçekleştirilen görüşmelere katılan 20 kişinin demografik özelliklerine bakıldığında, katılımcıların meslekleri esnaf, memur, özel sektör çalışanı, öğretmen, çiftçi, taksi şoförü ve polis olarak çeşitlenmektedir. Yaş aralığı 24 ile 56 arasında değişmekte olup, en genç katılımcı 24 yaşında, en yaşlı katılımcı ise 56 yaşındadır. Cinsiyet dağılımına göre, 13 erkek ve 7 kadın katılımcı bulunmaktadır. Esnaf mesleğine sahip katılımcılar (6 kişi) ve öğretmenler (6 kişi) en büyük grubu oluştururken. Özel sektör çalışanları (3 kişi), memurlar (2 kişi), taksi şoförü (1 kişi), Çiftçi (1 kişi) ve polisler (1 kişi) gruplarını oluşturmaktadır. Bu demografik çeşitlilik, görüşmelerin farklı yaş gruplarından ve mesleklerden gelen bireylerin perspektiflerini yansıttığını göstermektedir. Diyarbakır'ın kültürel mirası ve turizm potansiyeli üzerine yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen verileri analiz edildiğinde. Kültürel mirasın yerel halk ve turistler için taşıdığı önemi, anlamı ve bu mirasların korunması gerekliliği üzerine derinlemesine bir bakış açısı sunmaktadır. Cevapları incelediğimizde, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun, Diyarbakır'ın kültürel mirasının hem şehrin tarihi kimliği için hem de ekonomik kalkınma için önemli olduğuna dair benzer görüşlere sahip olduğu gözlemlenmektedir. Kültürel Mirasın Önemi, katılımcıların %90'ı tarafından, Diyarbakır'ın kültürel mirasının kendileri için çok kıymetli olduğunu belirtmiştir. Diyarbakır Surları, Hevsel Bahçeleri, Ulu Camii ve diğer tarihi yapılar, yerel halkın geçmişiyle güçlü bir bağ kurmalarını sağlayan ve kimliklerini tanımlayan unsurlar olarak vurgulanmaktadır. Bu tarihi yapılar, sadece turistik değer taşımakla kalmayıp, aynı zamanda yerel halk için bir aidiyet duygusu oluşturmakta ve kültürel mirasın korunmasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Özellikle, katılımcıların %80'inin, bu kültürel mirasların "geçmiş hatırlatmak" ve "kimliği korumak" gibi bir işlevi olduğunu belirttikleri görülmektedir. Bu mirasların sadece taş yapılar olmadığını, aynı zamanda dedelerinden gelen birer değer ve hikâye oldukları ifade etmişlerdir. Turistlerin Bakış Açısı, katılımcıların %70'ten fazlasının, Diyarbakır'a gelen turistlerin şehri çok beğendiklerini ve buradaki kültürel zenginliklerden etkilenerek memnun kaldıkları belirtilmektedir. Özellikle, yerli turistlerin şehri ziyaret ettikten sonra önyargılarının kırıldığı ve Diyarbakır'ın tarihî ve kültürel açıdan zenginliğini takdir ettikleri ifade edilmiştir. Katılımcıların %85'i turistlerin şehre geldiğinde, ilk olarak surlar, Ulu Camii, Hevsel Bahçeleri gibi tarihî yerleri ziyaret etmeyi tercih ettiklerini belirtmektedir. Ekonomik Etki ise katılımcıların %90'ı Diyarbakır'ın kültürel mirasının ekonomik anlamda önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Turizm, yerel ekonomiye katkı sağlamakta ve özellikle esnafın işine olumlu yansımaktadır. Özellikle turistik bölgelerde çalışan yerel halk, turistlerin gelmesiyle birlikte daha fazla iş imkânı sağlamakta ve ekonomiye katkı sağlamakta olduklarını ifade etmektedir. Katılımcıların %75'i, turistlerin şehre gelmesiyle lokantalarda, otellerde ve hediyelik eşya dükkanlarında yaşanan hareketliliği olumlu bir şekilde değerlendirmektedir. Koruma ve Sürdürülebilirlik açısından değerlendirildiğinde, katılımcılar sadece turizm açısından değil, bu mirasların korunması açısından da büyük bir endişe taşımaktadırlar. Katılımcıların %80'i bu yerlerin korunmasının, sadece turizm amacıyla değil, aynı zamanda kültürel kimliğin sürdürülebilirliği açısından

önemli olduğunu belirtmektedir. Diyarbakır'ın kültürel mirası, yerel halk için bir gurur kaynağı olduğu kadar, gelecekteki nesillere aktarılması gereken değerler olarak görülmektedir. Katılımcıların %65'i, bu mirasların korunması için hem yerel halkın hem de devletin daha fazla çaba göstermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sosyal ve Kültürel Bağların öneminin katılımcıların %70'i Diyarbakır'daki kültürel mirasların hem yerel halkın hem de turistlerin sosyal bağlarını güçlendirdiğini belirtmektedir. Yerel halk, turistlere ev sahipliği yapmaktan büyük bir mutluluk duymakta ve şehri tanıtmaktan gurur duymaktadır. Ayrıca, katılımcıların %60'ı, yerel halkın turistlerle kurduğu etkileşimin, kültürel alışverişe olanak sağladığını ve bu etkileşimlerin şehre kültürel bir dinamizm kattığını düşünmektedir. Eğitim ve Farkındalık oranı değerlendirildiğinde, katılımcıların %55'i Diyarbakır'daki kültürel mirasların eğitim açısından da büyük önem taşıdığını belirtmiştir. Öğrencilere bu mirasların değerinin anlatılması gerektiği, gelecekteki nesillerin bu değerlere sahip çıkacak şekilde yetiştirilmesinin önemine dikkat çekilmiştir. Özellikle, öğretmenler ve eğitimciler, bu tarihi yerlerin korunması ve doğru şekilde aktarılması için bilinçli bir toplum yaratmanın önemine vurgu yapmıştır. Diyarbakır'ın kültürel mirası hem yerel halk hem de turistler için önemli bir değer taşımaktadır. Yerel halk, bu mirasları sadece birer tarihi eser olarak görmekle kalmayıp, aynı zamanda kimliklerini ve geçmişlerini yansıtan canlı hikâyeler olarak kabul etmektedir. Katılımcıların çoğu, turizmin şehre ekonomik katkı sağladığını ancak bu mirasların korunmasının, şehri gelecekteki nesillere aktarmanın yanı sıra, kimliğin ve kültürün sürdürülebilirliğini sağlamak açısından kritik olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, eğitim ve farkındalık artırıcı faaliyetler ile kültürel mirasın değeri hakkında daha fazla insanın bilinçlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Diyarbakır'ın turizm potansiyeli ve yerel halkın bu potansiyeli nasıl algıladığını anlamaya yönelik yapılan araştırmanın kelime bulutu analizi, şehrin turizm sektörü ile ilgili önemli dinamikleri ve yerel halkın bu sektöre yaklaşımını detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Yapılan analizde, **turist** ve turizm kelimelerinin sıklıkla vurgulanması, Diyarbakır'ın turistik çekiciliğinin ve turist sayısının şehirdeki tartışmaların merkezi olduğunu göstermektedir. Bu durum, yerel halkın turizmi ekonomik fayda sağlamak, şehri tanıtmak ve yerel ticaretin gelişmesini sağlamak adına önemli bir araç olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Yerel halkın bu sektörden ne kadar faydalandığı ve turizmle ilgili beklentileri de analizde dikkat çekmektedir. Tarihi ve tarihi yerler gibi kelimelerin sıklıkla geçmesi, Diyarbakır'ın kültürel mirasının şehrin turizm potansiyelinde önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Diyarbakır surları, Hevsel Bahçeleri, Ulu Camii gibi yapılar, sadece şehrin geçmişini değil, aynı zamanda geleneksel yaşam biçimlerini de yansıtmaktadır. Yerel halk, bu tarihi mirası yalnızca turizm için değil, aynı zamanda kendi kimliklerinin bir parçası olarak değerli görmekte ve koruma ihtiyacına dikkat çekmektedir. Bu da kimlik ve gurur kelimelerinin vurgulanmasıyla birleşir. Yerel halk, bu kültürel mirasa sahip çıkmanın ve gelecek nesillere aktarmanın önemine değinmektedir. Etnik kelimesi, Diyarbakır'daki turizmin yerel ticaretle ne kadar iç içe olduğunu ve yerel işletmelerin turizmden nasıl faydalandığını ortaya koymaktadır. Turistlerin gelmesiyle birlikte şehirdeki otellerin, restoranların ve hediyelik eşya satıcılarının

kazanç sağladığına dair ifadeler yer almaktadır. Yerel halk, bu ekonomik ilişkilerin şehre katkı sağladığının farkındadır ve bu nedenle turizmi daha da geliştirme konusunda isteklidir. Ancak, bu gelişimin aynı zamanda kültürel mirası koruyarak ve çevresel sürdürülebilirliği gözeterek olması gerektiği vurgulanmaktadır. Korumak ve değerler kelimelerinin tekrarı, yerel halkın turizmi geliştirirken tarihî alanların korunmasına duyduğu özeni ve bu mirasın korunmasını, sadece turizm açısından değil, kültürel bir sorumluluk olarak da gördüklerini göstermektedir. Bu durum, gelişmesi ve geliştirilmesi gibi kelimelerle de desteklenmiştir; yerel halk, Diyarbakır'ın turizm altyapısının iyileştirilmesi ve şehrin tanıtımının artırılması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak bu süreçte, sorun ve çevre kelimeleriyle de belirginleşen çevresel etkiler ve olası zararlar konusunda bir duyarlılık söz konusudur. Bu, yerel halkın turizmle gelen kalabalıkların ve çevresel sorunların farkında olduğunu ve bu durumun yönetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Altyapı ve düzen kelimeleri, Diyarbakır'ın turizme yönelik altyapı yatırımlarının ve şehir yönetiminin gözden geçirilmesi gerektiğini gösteren önemli ipuçları sunmaktadır. Şehrin turizm altyapısının modernize edilmesi, daha fazla turist çekmek ve yerel halkın turizmden daha fazla faydalanabilmesi için gereklidir. Ancak, bu altyapı geliştirmelerinin çevresel etkilerin minimize edilerek ve şehrin karakterine zarar vermeden yapılması gerektiği de yerel halk tarafından vurgulanmaktadır. Hikâye kelimesi, Diyarbakır'ın tarihî yapılarının ve kültürel mirasının sadece fiziksel yapılar olarak değil, aynı zamanda anlatılar ve geçmişle ilgili canlı hatıralar olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Yerel halk, bu mirası sahiplenmekte ve turistlere aktarılabilecek bir hikâye olarak görmekte, bu da şehrin turizmdeki cazibesinin bir parçasıdır. Ancak, gürültü ve kalabalık gibi kelimeler, turizmin yaratacağı yoğunluğu ve bunun yerel halk üzerindeki etkilerini yansıtmaktadır. Turizm arttıkça, şehirdeki sosyal dinamiklerin değişebileceği ve bu değişimlerin bazı olumsuz sonuçlar doğurabileceği düşünülmektedir. Kelime bulutu analizi, Diyarbakır'ın turizm potansiyelinin önemli olduğu kadar, bu potansiyelin yerel halkın kültürel kimliğine ve çevresel sürdürülebilirliğe nasıl bir etkisi olduğuna dair önemli ipuçları sunmaktadır. Diyarbakır halkı, şehrin kültürel mirasını ve tarihi yerlerini gurur kaynağı olarak görmekte, bu mirası koruyarak ve doğru yöneterek hem turizmdeki gelişmeyi hem de kültürel değerlerin korunmasını sağlamak istemektedir. Ancak, bu süreçte karşılaşılan çevresel sorunlar, altyapı eksiklikleri ve kalabalıkların yarattığı sosyal etkiler gibi zorluklar da göz önünde bulundurulmalıdır. Diyarbakır'ın kültürel mirasları ve turizm potansiyeli inceleyen literatürdeki diğer çalışmalar incelendiğinde;

Yıldız, (2018) Diyarbakır'ın Kültürel Mirasının Turizme Etkisi isimli çalışmasında Diyarbakır'ın kültürel ve tarihi mirasının turizm üzerindeki etkilerini incelemektedir. Çalışma, Diyarbakır'ın zengin tarihi ve kültürel mirasının turistler için çekici bir destinasyon oluşturduğunu ve yerel ekonomiye önemli katkılar sağladığını vurgulamaktadır.

Kaya, (2020) Diyarbakır'da Turizm ve Yerel Kalkınma isimli çalışmasında Diyarbakır'da turizmin yerel kalkınma üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Araştırma, turizmin yerel ekonomiye katkıları, istihdam yaratma potansiyeli ve kültürel mirasın korunması ile ilgili sorunları detaylı bir şekilde analiz etmektedir.

Demir, (2022) Kültürel Miras ve Turizm: Diyarbakır Örneği isimli çalışmasında Diyarbakır'ın kültürel mirasının turizm potansiyelini ve bu potansiyelin nasıl daha etkin kullanılabileceğini incelemektedir. Demir, Diyarbakır'ın tarihi yapıları, geleneksel el sanatları ve mutfak kültürü gibi unsurların, turistler için büyük bir çekim merkezi olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışma ile literatür arasındaki benzerlikler, Diyarbakır'ın kültürel mirasının ve turizm potansiyelinin, yerel halkın kalkınmaya olan katkı sağlayan tutumları ve kültürel değerlerin korunması üzerine yapılan ortak vurgularda açıkça görülmektedir. Ancak, çalışmamızda çevresel etkiler ve sosyal sorunlar gibi yeni unsurların da öne çıktığı, bu faktörlerin yönetilmesinin gerekliliği üzerinde durulması gerektiği vurgulanmaktadır.

Diyarbakır'ın turizm potansiyelini güçlendirmek için kültürel mirasın korunmasına yönelik daha fazla somut adım atılmasını içermelidir. Özellikle, tarihi alanların restorasyonuna yönelik yatırımlar yapılmalı, bu alanların turistlere açılmadan önce kapsamlı şekilde korunması sağlanmalıdır. Turizm altyapısının geliştirilmesi de büyük önem taşımaktadır; otel, restoran ve diğer turistik tesislerin kapasite artırılması ile birlikte çevre dostu ve sürdürülebilir yöntemler benimsenmelidir. Şehirdeki ulaşım altyapısının iyileştirilmesi, turistlerin daha rahat bir şekilde şehri gezebilmelerini sağlayacak şekilde planlanmalıdır. Ayrıca, yerel halkla birlikte geliştirilecek kültürel turlar ve rehberlik hizmetleri, Diyarbakır'ın kültürel ve tarihî mirasını daha derinlemesine tanıtan alternatif turizm rotaları yaratılmasına olanak verebilir. Eğitim ve farkındalık programları hem yerel halkın hem de turistlerin kültürel mirasa olan duyarlılıklarını artırarak, koruma bilincini güçlendirebilir. Yerel halkın turizm sektörüne dahil edilmesi, onların turizm gelirlerinden daha fazla faydalanmalarını sağlarken, kültürel mirasın korunmasına da katkı sağlayacaktır. Gelecekte benzer çalışmaları yapacak araştırmacılar için, katılımcıların kültürel mirasa yönelik bilinç düzeylerini ölçerken, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal etkilerin de dikkate alınması önemlidir. Ayrıca, turizmin olası olumsuz etkilerini analiz ederken, sürdürülebilir turizm stratejilerinin uygulanabilirliğini araştırmak, bu alanın gelişmesine katkı sağlayacaktır.

6. KAYNAKÇA

- Abakay, M. (2013). Diyarbakır Kalesi, burçlar, surların tarihi, Y. H. içinde, Tarih-Kültür-İnanç Kenti Diyarbakır (s. 80-107). Diyarbakır: ResearchGate.
- Akalın, R. (2023). Coğrafi İşaretli Ürünlerin Gastronomi Turizmi Destinasyonuna Etkisi: Malatya İli Örneği. Yüksek lisans Tezi. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Akbulut, İ. (1998). Diyarbakır. Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Akman Dömbekci Halil ve Erişen Mehmet Akif (2022). "Nitel Araştırmalarda Görüşme Tekniği", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22 (Özel Sayı 2), s141-160.
- Arınc, P. (2002). Selçuk'ta kültür turizmi. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- Arslan, R. (1999). Diyarbakır Kentinin Tarihi ve Bugünkü Konum, Diyarbakır Müze Şehir, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 80-107.
- Aslan, E. (2020). Fakelore mu, Geleneğin İcadı mı, Uygulamalı Halk Bilimi mi? Hamamönü Hıdırellez Şenlikleri Üzerine Bir İnceleme, Milli Folklor, 75-85.
- Atan, A. (2007). Tarihi Estetik Değerleriyle Diyarbakır Surları, 18 Şubat 2017 tarihinde <http://www.diyarbakir.gov.tr> adresinden alındı.
- Beyoğlu, S. (1998). İstiklâlin Bedeli. The cost of independence, Tarih ve Medeniyet, (46), 46-51.
- Beysanoğlu, Ş. (2001). Anadolu'nun Kültür ve Medeniyet Tarihinde Diyarbakır, 1. Bütün Yönleriyle Diyarbakır Sempozyumu, 27-28.
- Beysanoğlu, Ş. (1963). Kısaltılmış Diyarbakır Tarihi ve Âbideleri (no. 11). Diyarbakır Tanıtma Derneği.
- Beysanoğlu, Ş. (1996). Diyarbakır musikî folkloru. Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları.
- Bostancı, E. (1965). Beldibi, Belbaşı Mezolitliği ve diğer Mezolitik buluntularla olan münasebetleri, Antropoloji, 3.
- Çatalbaş, F. (2012). Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi ve Diyarbakır Turizmine Katkısı, Journal Of Faculty Of Theology Of Bozok University, 1(1), 47.
- Darkot, B. (1945). Diyarbakır, İslam Ansiklopedisi, C. 3, İstanbul.
- Demir, H. (2021). Dicle (On Gözlü) Köprüsü'nün Somut ve Somut Olmayan Miras Olarak Korunması, Milli Folklor, 17(132), 226-249.
- Demirer, D. (2015). Kültürel mirasın sürdürülebilirliği kapsamında edebiyat turizminin yönetici ve tüketici perspektifinden değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. Yüksek lisans tezi. Düzce: Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2016). Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

- Diyarbakır Valiliği. (2016). Diyarbakır Valiliği Kültür Turizm Birimi.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, kültür ve turizm: Kültürel turizm, Ege Coğrafya Dergisi, 15(1-2), 51-59.
- Ertaş, Ş. ve Taş, A. (2017). Changing effect of place on frontage design in the context of cultural sustainability, ITU A|Z, 14(1), 71-89.
- Göyünç, N. (1999). Taha Akyol, Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet, Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies, (19), 261.
- Gümüş, E. (2015). The Importance Of Hevsel Gardens For The City of Amid/Diyarbakir Through History And The Reflection of This In Documents, Diyarbakir Fortress and Hevsel Gardens Cultural Landscape. N. Soyukaya içinde, Chapter: 3, The Islamic Period (s. 143-154). Diyarbakir: Diyarbakir Metropolitan Municipality.
- Güney, E. (1991). Diyarbakır ve Yöresinde Doğa-Kültür Turizmi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları No: 4.
- Gürbüz Sait ve Şahin Faruk (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe -Yöntem-Analiz. 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürçayır Teke, S. (2018). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Listelerinde Yaşayan Miraslar ve Sabitlenen Gelenekler, Millî Folklor.
- İlter, F. (1978). Anadolu'nun Erken Devir Türk Köprüleri ile İran Köprü Mimarlığı İlişkileri, Edebiyat ve Beşerî Bilimler Dergisi, (9), 275-320.
- Kertzer, D. (1988). Ritual, Politics and Power. New Haven and London: Yale University Press.
- Korumaz, G. (2015). Kültürel miras yönetiminde karar destek sistemlerinin kullanımına yönelik bir model önerisi. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kubat, M. (2001). Diyarbakır tarihi sur içi yerleşimi dönüşüm/değişim sürecinde koruma olgusu. Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Dicle Üniversitesi.
- Küçük, İ. (2015). Performans Sanatı Bağlamında Türk Halk Oyunları, EÜ Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi, 63-72.
- Melek, A. ve Demir, A. (2009). Dini Değerleri ile Diyarbakır. Diyarbakır İl Müftülüğü Yayınları, 2.
- Özcanlı, M. (2024). Unesco Kültür Mirasında Diyarbakır Surları, Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal), 4(24), 5106-5115.
- Parla, C. (2005). Diyarbakır Surları ve Kent Tarihi, METU Journal of the Faculty of Architecture, 22(1), 57-84.
- Sert, H., Halifeoğlu, F., Dalkılıç, N., ve Halifeoğlu, Z. (2009). Tarihi Diyarbakır Dicle (On Gözlü) Köprüsü'nün Onarımı Güçlendirilmesi ve Yeniden Kullanımı, Katılımlı Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu, 2, 1-1.

Şengül, S., Çakır, A., ve Çakır, G. (2015). Yöresel Mutfaklar. Ankara: Ertem Basım Yayın San. Tic.

Tuncer, O. (2002). Diyarbakır kiliseleri. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları.

Williams, W., Parkes, E.L. ve Davies, P., (2013). Wordle: A method for analysing MBA student induction experience. The International Journal of Management Education,11(1), s44-53.

Yıldırım, M. (1996). Diyarbakır Hasan Paşa Hanı Koruma ve Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Fen Bilimleri Enstitüsü Dicle Üniversitesi